

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՎԹՅԱՆԻ «ԱՆԽՈՐԱԳԻՐ» ՀՈՒՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԼԻԼԻԹ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

Հոգվածն անդրադարձ է Վահագն Դավթյանի «Անխորագիր» հուշագրություն-էսսեին, որը հրատարակվել է հեղինակի մահից հետո: Այս արձակ ստեղծագործությունը նույնքան տաղանդակիր է, որքան նրա պոեզիան: Պատումը շատ պարզ է, ամբողջ գիրքն, ասես, իմաստունի սրտամոտ զրույց լինի հարազատի հետ կամ ձեռագիր խոհ, մեծի անկեղծ պատգամ: Գիրքը գրողի կյանքի մի փոքր հատվածն է, հուշ-պատահիկներ, հուշերից ծնված մտորումներ, ընդարմացած ցավ ու այդ ցավից ծնված փիլիսոփայություն: Գիրքը բանաստեղծի առ հայրենիք ունեցած սիրո նորովի արտահայտությունն է, որ յուրատեսակ կտակ է հիշեցնում:

Բանալի բառեր – արձակ, Վահագն Դավթյան, հուշապատում, «Անխորագիր»:

Անցյալ դարակեսի հայ գրականության մեծերից է Վահագն Դավթյանը, ով իր հզոր բանաստեղծական աշխարհով, պոեմներով, արձակով ու թարգմանություններով մեր իրականություն բերեց իր ուրույն ոճը, ուրույն մտածողությունը՝ ազգի պատմությունն ու ցավը յուրովի մեկնելով: Եվ բնավ զարմանալի չէ, որ Վահագն Դավթյանի «Անխորագիր» հուշագրություն-էսսեն նույնքան տաղանդակիր է, որքան նրա պոեզիան: Միայն թե գուցե ավելի մեղմ, ավելի ներող, ավելի մտերմիկ: Ի դեպ, այս հուշագրություն-վիպակն ընթերցողի սեղանին է դրվել հեղինակի մահից հետո, նրա 80-ամյակի կապակցությամբ: Պատումն իրականում շատ պարզ է, ամբողջ գիրքն, ասես, սրտամոտ, մտերմիկ զրույց լինի, իմաստունի փափուկ զրույց հարազատի հետ, կամ ձեռագիր ծավալուն խոհ, մեծի անկեղծ պատգամ:

Ինչո՞ւ անխորագիր. հեղինակը մեկնում է. «Այստեղ իմ կյանքն է, ներիր, չափազանցրի՝ կյանքիս մի փոքրիկ մասը, իսկ կյանքը, համոզված եմ, խորագիր չունի...»¹: Այո, կյանքի մի փոքր կտորն է սա, որտեղ, սակայն լիքը-լիքը խոհեր կան, դրանցից ծնված անվերջ հուշեր, հուշերից ծնված մտորումներ, ներսում ընդարմացած ցավ, ու այդ ցավից ծնված ինքնատիպ փիլիսոփայություն:

«...Արքայից արքա (խոսքը Արտավազդի մասին է - Լ.Ա.), թշվառը, քեզ ո՞վ էր ստիպում, որ պետական գործերդ թողած, նստես ու դրամաներ գրես քեզ համար... Բանաստեղծդ մեծափառ... Ի՞նչ է, չգիտեի՞ր, որ բանաստեղծներն ու արքաները հավերժական ոսոխներ են, դու ինչպե՞ս էիր ուզում

¹ Վահագն Դավթյան, «Անխորագիր» հուշագրություն-էսսե, Երևան, 2003, էջ 7:

այդ երկուսը համատեղել թշվառ անձիդ մեջ: Տեղն է քեզ, արքայից արքա, տեղն է: Եկավ այն գող Անտոնիոսը, խաբեց մեծափառ բանաստեղծիդ, ոսկե շղթաներ դրեց ոտքերիդ ու ձեռքերիդ և քեզ նվեր տարավ իր հոմանունի Կլեոպատրային: Տեղն է քեզ: ...Վայ գող Անտոնիոս, վայ շուն-շանորդի, վայ սրիկա...»²:

Անգամ այս արձակ հուշագրության մեջ Վ. Դավթյանը հավատարիմ է իր ցավին, մեր պատմության արյունոտ էջերից մնացած անվերջանալի ու հավերժ ծխացող ցավին: Ամբողջ պատումի հիմքում հայրենիքն է, նրա ծանոթ ու տխուր պատմությունը, հայի հավերժորեն դժվար ճակատագիրը. հեղինակն իրեն հատուկ մեղմ հումորով փաստում է, թե հայոց պատմությունը անքնությունը վանելու ամենաանհուսալի միջոցն է: Գիրքը բանաստեղծի՝ առ հայրենիքն ունեցած սիրո նորովի արտահայտություն է, որ յուրատեսակ կտակ է հիշեցնում:

«Գիհին՝ պողպատի պես զոնգուն բուն և արյան երակների պես կարմիր արմատներ ունեցող գիհին... Նայում, անվերջ նայում էի այդ ծառին, և նա իմաստավորվում էր մտքիս մեջ, դառնում իմ ժողովրդի դժվար կյանքի ու կարծրության սաղարթավոր բանաստեղծությունը»: Եվ շարունակությունը. որ կողքից պատահաբար անցնող 10-11 տարեկան մի տղա գիտի ինչ ծառ է դա, և անմիջապես տալիս է զուգահեռը՝ Ամերիկայի հարավային քաղաքներից մեկում ոչ ոք չի կարողացել ասել խոշոր, կապույտ ծաղիկներով մի զարմանալի ծառի անունը: Ինչո՞ւ, հարցնում է բանաստեղծը ու անմիջապես էլ բացատրում, որովհետև բնիկները չկային այլևս և այդ ծառը մնացել էր որբ ու անապաստան:

Ու որտեղից-որտեղ մի անսպասելի հարց կախվում է օդում. իսկ ի՞նչ կլինեն, եթե հանկարծ կյանքի խորդուբուրդ ճանապարհը մի այլ երկիր տաներ բանաստեղծին (նրա ծնողներն Արևմտահայաստանից էին): Ուրեմն չէր լինի այլևս Վայոց ձորի լերկ ժայռին աճած ծառի իմաստավոր կարծրությունը, չէր լինի երակների մեջ արթնացող այն «սրբազան դողը» Գեղամա վիմավոր վանքը մտնելիս, չէր լինի նաև ծանոթ ձորակի լքված ջրաղացը, որի քարերին մնացած ալրափոշին նախնիների խղճի բուրմունքն ունի: «Սրանք իմ հարստություններն են, իմ պատրանքները, իմ երազները: Սրանք իմ տառապանքներն են, իմ ցավերը, իմ վերքերը»³, -գրում է բանաստեղծը:

² Նույն տեղում, էջ 12-13:

³ Նույն տեղում, էջ 135:

Հենց սա էլ հեղինակի համար կյանքի իմաստն է, ապրելու ձևը, երբ տանջող դառնահամը՝ անվերջ արթուն և անվերջ խմորվող հիշողությունն է, մանկությունից բերած «կապույտը», բանաստեղծ անհատի կենսակերպն ու էությունը, կարոտը, որ է կյանքի ճշմարիտ գոյությունը: Եվ որն է հատկանշականը՝ իմաստնացած այրի առանձնակի բարությունը, որ գրքում ներքին երեսն է, ասես՝ երկրորդ շնչառությունը, և պատահական չէ, որ նա իր հուշերի շերտերում տխուր էջերը թերթելիս՝ չար ու անխիղճ մարդկանց մահը չի ցանկանում, ինչ-որ տեղ թեթև հույս փայփայելով, որ ո՞վ գիտե, «գուցե ծերությունը օգնի մաքրելու խիղճը»:

Իսկ ինչպիսին են կերպարներն այս գրքում. հեղինակի հուշերի պատկեր-պատահիկներն են նրանք, բայց միանգամայն իրական ու կենդանի մարդիկ, իրենց ուրույն լեզվով, խիստ որոշակի միջավայրի, ավանդույթների ու սովորույթների մեջ թաթախված:

Գրքում հետաքրքիր ու գեղեցիկ նկատառումներ կան, անսպասելի, փոքրիկ գյուտերի նման, ինչպես օրինակ. «Մենք մեր մայրերից մեկական կոպեկ պոկած, գնում, շրջապատում էինք այդ այլակերպ մարդուն, ու նա մեր կոպեկները գրպանը դնելով, սկսում էր խոսեցնել թութակին, որ միայն մի բառ գիտեր դուռակ (ասել է՝ հիմար, բայց ռուսական «դուռակը» մեր հայկական «հիմարի» հոմանիշը չէ երևի, հիմարը՝ իր փափուկ հ-ով և նույնքան փափուկ ր-ով շատ մեղմ է հնչում: Ռուսական դ-ն և կոշտ ո-ն կարծես հիմարի դեմքին իջնող ապտակներ են)»⁴:

Պարզ է մի բան. տաղանդավոր մարդը ինչ էլ անի, միևնույն է լավ է ստացվում: «Անխորագիր» հուշապատումը, բնականաբար, այսօր չի գրվել, բայց... յուրաքանչյուր անգամ մենք մեծերի ստեղծագործություններին անդրադառնալիս ասում ենք՝ զարմանալիորեն արդիական է, բայց նաև չենք զարմանում, որովհետև այդտեղ է նրանց մեծությունը, նաև՝ այդտեղ:

Եվ երիցս իրավացի է մեր տաղանդաշատ բանաստեղծը՝ գրելով. «Եվ այդքան կարճ ժամանակում այդ ի՞նչ ահռելի արշավանք սկսեց իրը, առարկան, և նրանց առաջ որքան արագ ու անզոր նահանջեցին կարոտը, սերը, առեղծվածը, անմատչելին, ոգին ու հոգին...»:

Թվում է պարզ ու անկիրք ասված բառեր են, փաստացի ճշմարտություններ, բայց մի պահ կանգ ես առնում. այսքա՞ն էլ մերօրյա հոգս.... Բայց միևնույն է, անգամ այս համատարած «նահանջի» պայմաններում կա մխիթա-

⁴ Նույն տեղում, էջ 55:

րության. այնուամենայնիվ մեր իրականության մեջ առկա է այս գիրքը, որը մերն է, մեր էությունից ու մեր ցավից, մեր տեսակի նկարագրությունից ու մեր անցյալի էջերից: Եվ թվում է՝ պատումն ավարտվում է թողնելով ընթերցողին իր վերջին հարցը. «դուք գիտե՞ք, թե ինչ համ ունի Երևանյան լուսաբացի լավածը»:

МЕМУАРЫ “БЕЗ НАЗВАНИЯ” ВААГНА ДАВТЯНА

ЛИЛИТ АРЗУМАНЫАН

Статья посвящена мемуарам “Без названия” Ваагна Давтяна. Книга опубликовалась после смерти автора. Это произведение в прозе написано также талантливо, как и его поэзия. История проста, книга напоминает разговор мудреца с родным человеком, записанные мысли, которые стали искренней заповедью. Книга – часть жизни самого писателя, отрывки воспоминаний, размышления, вызванные этими же воспоминаниями, неисцелимая боль и, наконец, философия рожденная из боли. Книга – признание любви поэта к своей родине, напоминающая своеобразный завет.

Ключевые слова – проза, Ваагн Давтян, мемуары, “Без названия”.

MEMOIRS “UNTITLED” BY VAHAGN DAVTYAN

LILIT ARZUMANYAN

The article is devoted to memoirs *Untitled* by Vahagn Davtyan published only after the death of the author. This prose essay is as genius as his poetry. The story is simple and the book itself seems to be a sincere talk of a sage with a friend. It's like a written thought, a frank commandment of a wise man. The book is a small part of the author's life, a kind of reminiscence, thoughts caused by memories, chronical pain and, finally, philosophy begotten of that pain. The book reveals the author's great love for his motherland serving as a unique testament.

Key words – prose, Vahagn Davtyan, memoirs, “Untitled”.